

УДК 378.147:796.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-26>**Ірина КВАСНИЦЯ,***orcid.org/0000-0003-1718-3301**викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту**Хмельницького національного університету**(Хмельницький, Україна) irishakvas@gmail.com***Борис КОРОЛЬОВ,***orcid.org/0000-0001-9543-9572**старший викладач кафедри фізичного виховання**Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана**(Київ, Україна) bobking@meta.ua***Олена ЛЯШЕНКО,***orcid.org/0000-0001-2759-9345**старший викладач кафедри фізичного виховання**Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана**(Київ, Україна) martalla1967@meta.ua*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ІЗ ВИДУ СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена моделі формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. Слід зауважити, що ефективність професійної діяльності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, конкурентоздатність та кар'єрний розвиток залежать від рівня сформованих професійних, спеціальних знань, умінь, навичок, компетентностей, здатності гнучко реагувати на мінливі умови ринку праці, що формують його професійну мобільність. Саме професійна мобільність є однією з важливих характеристик, яка необхідна особистості фахівця фізичної культури та спорту для успішної самореалізації та кар'єрного зростання, її відсутність призводить до неможливості гнучкої орієнтації в змінних професійних умовах. Сформованість професійної мобільності у майбутнього тренера-викладача з виду спорту сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності, трудової мотивації і в майбутньому – ефективності його праці за рахунок забезпечення своєї зайнятості на ринку послуг та впевненості у її збереженні. З огляду на актуальність проблеми вважаємо за доцільне створити структурну модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти. Під час побудови моделі враховували сучасні вимоги до якості надання освітніх послуг, актуальні потреби підготовки майбутніх фахівців фізкультурно-спортивного напрямку, здатних до виконання професійної діяльності. У статті здійснено аналіз науково-теоретичних підходів до педагогічного моделювання, на основі якого подається характеристика експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту. Автор розкриває принципи побудови моделі, визначає зміст та організаційну структуру кожного з елементів моделі, сукупність закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, критерії та показники сформованості професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту, етапи формування, які зумовлюють її результативність за відповідних умов.

Ключові слова: професійна мобільність, моделювання, модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, компоненти структурної моделі.

Iryna KVASNYTSYA,*orcid.org/0000-0003-1718-3301**Lecturer at the Department of Theory and Methods of Physical Education and Sport**Khmelnyskyi National University**(Khmelnyskyi, Ukraine) irishakvas@gmail.com***Borys KOROLOV,***orcid.org/0000-0001-9543-9572**Assistant Professor at the Department of Physical Education**Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman**(Kyiv, Ukraine) bobking@meta.ua*

Olena LIASHENKO,

orcid.org/0000-0001-2759-9345

*Assistant Professor at the Department of Physical Education
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(Kyiv, Ukraine) martalla1967@meta.ua*

THE MODEL OF FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SPORTS COACHES-TEACHERS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article deals with the model of professional mobility formation of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. It should be noted that efficiency of professional activity of future sports coaches-teachers, competitiveness, and career growth depend on the level of formation of his professional, special knowledge, skills, competences, ability to flexibly respond to changeable conditions of the labour market, which form his professional mobility. Professional mobility is one of the important characteristics needed for a personality of a specialist in physical culture and sport for successful self-realization and career growth. Its absence leads to impossibility of a flexible orientation under changeable professional conditions. Formation of professional activity of future sports coach-teacher promotes his competitiveness, labour motivation, and, further on, efficiency of his work due to assurance of his employment in the services market and confidence in its retention. Given the topicality of the issue, we consider it to be reasonable to create a structure model of formation of professional mobility of future sports coaches-teachers in higher educational establishments. When designing the model, we took into account present-day requirements to providing educational services, urgent needs in training of future specialists in physical culture and sports field who would be able to carry out professional activity. The article presents the analysis of academic and theoretical approaches to pedagogical modelling. Based on the analysis of academic and theoretical approaches to pedagogical modelling, characteristics of the experimental model of formation of professional mobility of future sports coaches-teachers is given. The author reveals principles of the model structure, defines the content and organizational structure of model's each element, totality of logical, functionally related components, criteria and indices of the level of formation of professional mobility of future sports coaches-teachers, stages of formation that stipulate its efficiency under certain conditions.

Key words: *professional mobility, modelling, model of formation of professional mobility of future sports coaches-teachers, components of the structure model.*

Постановка проблеми. В умовах сучасності одним з провідних факторів розвитку освіти виступає зміст, який визначається потребами особистості й держави, рівнем розвитку науки, основними тенденціями розвитку суспільства. При цьому сфера освітніх послуг має відповідати й на виклики ринку праці, а результативність проведення тих чи інших освітніх реформ слід оцінювати, зокрема, й за показниками стану ринку праці та зайнятості. Саме кон'юнктура ринку праці об'єктивно вимагає від особистості всебічного розвитку, який забезпечував би конкурентоспроможність фахівця вже на початку його професійної діяльності, що стає гарантом його працездатності й самореалізації. Це пов'язано з тим, що конкуренція на ринку послуг, зокрема і на ринку фізкультурно-спортивних послуг, щороку зростає (Хазова, 2011: 164).

Нині в усіх сферах діяльності все більшого значення набувають такі якості особистості, як соціальна відповідальність, адекватне сприйняття та мобільне реагування на нові фактори, самостійність і оперативність у прийнятті рішень, готовність до спілкування, соціально активних дій, здатність швидко адаптуватися до нових умов, та інші якості, які визначають конкурентоздатність особистості та її професійну мобільність. Саме

сформована професійна мобільність майбутнього фахівця, його впевненість у працевлаштуванні та адаптація до мінливих економічних та професійних умов багато в чому залежать від набутої ним професійної освіти (Сушенцева, 2011: 130).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури доводить, що проблема формування різних видів мобільностей привертає все більше уваги науковців та дослідників. Так, у педагогіці проблеми підготовки професійно мобільних фахівців різних галузей, аспекти та умови формування професійної мобільності знайшли своє відображення у дослідженнях Є. Іванченко, Л. Амірової, Л. Сушенцевої, Л. Вороновської, Г. Рідкодубської, Н. Денисенко, О. Малишевського та ін. Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що натеper серед науковців різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту розглядали Н. Волянчук, Л. Сущенко, А. Сват'єв, Є. Павлюк, Н. Василенко та ін. Водночас звертає на себе увагу той факт, що професійна мобільність майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту, їх готовність до успішної професійної діяльності в умовах ринку праці та зайнятості більшістю дослідників розглядається фрагментарно у межах аргументації основної проблеми дослідження.

Мета статті – теоретично обґрунтувати змістові параметри експериментальної моделі формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання є важливим засобом педагогічних досліджень і передусім пов'язане з прийомом аналогії – узагальнення щодо подібності об'єктів на основі схожості їхніх властивостей. Узагальнено моделювання визначається як метод опосередкованого пізнання, в якому для одержання інформації про об'єкт вивчення, явище чи систему досліджується допоміжний абстрактний об'єкт, система або структура, що мають певну відповідність з реальними явищами та замінюють оригінали для отримання узагальнених знань. Слід зауважити, що у сучасних наукових дослідженнях основна увага приділяється моделюванню прихованих внутрішніх властивостей об'єкта, тобто розглядається здатність моделі до відтворення і тим самим заміщення об'єкта вивчення (Лодатко, 2011: 341).

Метод моделювання є інтегративним, він дозволяє скоординувати емпіричне і теоретичне в педагогічному дослідженні, іншими словами, поєднати у процесі вивчення педагогічного об'єкта експеримент з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій.

Під моделлю у педагогічній науці розуміється практично створена структура, система об'єктів або знаків, яка відтворює суттєві властивості системи-оригіналу, частину дійсності у спрощеній (схематизованій або ідеалізованій) і наочній формі. Модель є узагальненим відображенням об'єкта, результатом абстрактного практичного досвіду, а не безпосереднім результатом експерименту (Бондаренко, 2014: 74).

Модель формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти побудована з урахуванням основних положень теорії моделювання.

Методологічною основою проектування експериментальної моделі формування професійної мобільності тренера-викладача з виду спорту виступають такі принципи, як:

– принцип системності (викликаний багатогранністю феномена професійної мобільності, чисельністю внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають його функціонування. Цей принцип зумовлює аналіз зв'язків у структурі навчально-виховного процесу ЗВО, виявлення особливостей змісту професійної підготовки майбутніх фахівців і їх взаємозв'язку з професійною мобільністю майбутнього фахівця; дозволяє розглядати формування професійної мобільності як педагогічну систему);

– принцип цілісності (означає досягнення єдності та відносної завершеності всіх компонентів педагогічного процесу і фактів, які до нього входять, тобто умов, що забезпечують його ефективність. Згідно з цим принципом, формування професійної мобільності розглядатиметься як щось розчленоване на окремі частини, що органічно інтегроване в єдине ціле);

– принцип професійної спрямованості (викликаний навчально-пізнавальною діяльністю здобувача освіти, яка реалізується шляхом формування цілісного образу фахівця та професійної діяльності майбутнього тренера-викладача з виду спорту. Принцип здійснюється за допомогою використання різних методів для надання процесу навчання професійної спрямованості, розвитку професійно значущих якостей та фахових здібностей тренера-викладача з виду спорту);

– принцип зв'язку теорії з практикою (передбачає чітке розуміння наукових відомостей та застосування практичних умінь, реалізується шляхом широкого використання активних методів навчання на аудиторних заняттях);

– принцип міждисциплінарної інтеграції (дозволяє розглянути систему формування професійної мобільності з позиції оптимізації освітнього процесу підготовки майбутніх тренерів-викладачів на основі міжпредметних зв'язків. Застосування інноваційних технологій дозволяє сформувати у здобувачів вищої освіти здатність до комплексного вирішення завдань фізкультурно-спортивної галузі на основі широкого інтегрування знань, отриманих під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін);

– принцип варіативності та вибору студентом власної освітньої траєкторії (поступове збільшення академічної свободи, вибір освітніх компонентів можна використовувати як резерв для формування у студентів професійних компетенцій із суміжних за профілем спортивної спрямованості видів діяльності, що забезпечують розвиток професійної мобільності).

З огляду на вищезазначені положення запропонована модель розглядається як цілісний педагогічний процес, спрямований на набуття здобувачами освіти знань, умінь і навичок та носить випереджальний характер особистісного та професійного розвитку, самореалізації майбутніх учасників професійної діяльності.

Методологічно-цільовий компонент моделі виконує функцію наукового обґрунтування, відображає запланований результат через цільову спрямованість (мету та завдання, методологічну базу дослідження), віддзеркалює зовнішні (вимоги

ринку праці, що висуваються до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, соціальне замовлення, стандарти вищої освіти) та внутрішні (особистісні та професійні якості тренера-викладача з виду спорту) чинники. Мета формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти реалізується через виконання зазначених у моделі завдань: орієнтацію освітнього процесу на формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача для подальшої ефективної професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці; розвиток мотивації бути мобільним, успішним; формування професійної спрямованості особистості; стимулювання студентів до професійного самовдосконалення, саморозвитку. Прогностична функція процесу формування професійної мобільності майбутнього фахівця дозволяє спрогнозувати результат, передбачити шляхи ймовірного розвитку зазначеного процесу, забезпечує можливість досягнення здобувачем підсумкових результатів навчання, формує усвідомлене ставлення до майбутньої професійної діяльності, готовність особистості до ефективної адаптації на сучасному ринку праці та конкурентоспроможності. Методологічно-цільовий блок педагогічної моделі інтегрує й орієнтує на досягнення результату та є основою для структурування кожного етапу формування професійної мобільності.

Змістово-процесуальний компонент структурної моделі охоплює структурні компоненти, дидактичне забезпечення, зміст, форми, методи і засоби формування професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Мотиваційно-ціннісний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту розглядається як сформована потреба у професійній мобільності, прагнення до постійного пізнання, накопичення знань з майбутньої професійної діяльності; наявність мотивів позитивного ставлення до широкого спектра видів майбутньої професійної діяльності; визначає упевненість майбутніх тренерів-викладачів у змісті отриманих знань для успішного працевлаштування та адаптації за фахом, а за необхідності зміни виду професійної діяльності; вмотивованість на досягнення успіху у майбутній професійній діяльності (прагнення професійного зростання, кар'єрного росту); здатність до самомотивації професійного розвитку та самовдосконалення, самоосвіти; формування системи особистісних цінностей, що відповідають соціально значущим орієнтирам.

Когнітивний компонент характеризується сукупністю накопичених знань щодо сутності та особливостей різних видів професійної діяльності; спрямований на вивчення фахових та професійно орієнтованих дисциплін; репрезентує розвиток професійних умінь і навичок; характеризується прагненням до опанування якісно нових знань, що є необхідними тренеру-викладачу з виду спорту у професійній діяльності; потребою у професійній самореалізації.

Діяльнісний компонент професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту розглядається нами як наявність загальноновизнаних практичних професійних умінь; здатність до планування, структурування професійної діяльності; уміння визначати чіткі цілі; приймання нестандартних рішень для вирішення професійних завдань; уміння швидко адаптуватися у професійному середовищі; усвідомлення майбутнім тренером-викладачем необхідності розвитку власних професійних здібностей як гарантія успішності у професійній діяльності.

Рефлексивний компонент характеризується як здатність усвідомлювати власну діяльність і готовність до широкого спектра видів професійної діяльності, зміни виду професійної діяльності; готовність особистості мобілізувати внутрішній потенціал у професійній діяльності, орієнтація на досягнення успіху; активізація пізнавальної діяльності студентів на вирішення професійних завдань, самостійність, творчий підхід до професійної діяльності.

Діагностично-результативний компонент моделі забезпечує встановлення відповідності цілей процесу формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту. Зазначений компонент структурної моделі відображає оцінювання результатів відповідно до критеріїв і показників, що характеризують рівні сформованості: базовий, достатній, високий.

Зміст окреслених компонентів моделі передбачає поетапну її реалізацію. Комплексна реалізація складників моделі дозволяє досягти кінцевого результату – позитивної динаміки сформованості професійної мобільності майбутніх тренерів-викладачів з виду спорту у закладах вищої освіти.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що моделювання є одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки, що допомагає систематизувати знання стосовно досліджуваного явища чи процесу, передбачає шляхи опису і пізнання, формує структуру зв'язків між компонентами, відкриває можливість для більш глибокого проникнення в суть явища, для управління ними,

для виявлення шляхів покращення характеристик досліджуваних явищ і процесів. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у реалі-

зації спроектованої структурної моделі формування професійної мобільності майбутнього тренера-викладача з виду спорту у закладах вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Т., Липчанська Ю., Агеєва О. Напрями інноваційної діяльності у системі професійно-технічної освіти. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Серия «Педагогические науки»*. 2014. Вып. 48. С. 70–74.
2. Лодатко Є. Педагогічні моделі, педагогічне моделювання і педагогічне вимірювання: that is that? *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. 2011. Вип. 3 (1). С. 339–344.
3. Сушенцева Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема. *Креативна педагогіка : наук.-метод. журн.* 2011. Вип. 1. С. 129–136.
4. Хазова С. Развитие конкурентоспособности специалистов по физической культуре и спорту в процессе профессиональной подготовки : монография. Майкоп : Адыгейский государственный университет. 2011. 371 с.

REFERENCES

1. Bondarenko T., Lypchanska Yu., Ahieieva O. Napriamy innovatsiynoi diyalnosti u systemi profesiino-tekhnichnoi osvity [Directions of innovative activity in the system of vocational education]. *Uchenye zapysky Krymskoho inzhenerno-pedahohycheskoho universiteta*. 2014. Vyp. 48. Pp. 70–74 [in Ukrainian].
2. Lodatko Ye. Pedahohichni modeli, pedahohichne modeliuvannia i pedahohichne vymiriuvannia: that is that? [Pedagogical models, pedagogical modelling and pedagogical measurement: that is that?]. *Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii*. 2011. Vyp. 3 (1). Pp. 339–344 [in Ukrainian].
3. Sushentseva L. Profesiina mobilnist yak suchasna pedahohichna problema [Professional mobility as a modern pedagogical problem]. *Kreatyvna pedahohika*. 2011. Vyp. 1. Pp. 129–136 [in Ukrainian].
4. Khazova S. Razvytye konkurentosposobnosti spetsyalystov po fyzycheskoi kulture y sportu v protsesse professyonalnoi podhotovky [Development of the competitiveness of specialists in physical culture and sports in the process of professional training]: monohrafyia. Maikop: Adyheiskyi hosudarstvennyi unyversytet. 2011. 371 p. [in Russian].